

Nina Geerdink, ***Dichters en verdiensten. De sociale verankering van het dichterschap van Jan Vos (1610-1667)*** (Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 2012; Hilversum: Verloren, 2012, 264 pp., ISBN 978 90 8704 279 0).

Jan Vos is een zeventiende-eeuwse dichter die nog steeds tot verbeelding spreekt, niet in de laatste plaats vanwege zijn controversiële oeuvre. Als Schouwburgregent maakte Vos zich sterk voor een theater dat zich niet alleen op het talige aspect van toneel richtte, maar vooral ook op visuele aspecten. Tegenstanders betichtten hem daarom van goedkoop effectbejag en karakteristiek voor zijn toneelwerk is inderdaad het visuele spektakel met veel kunst- en vliegwerk. Zeer bekend werd zijn *Medea* (1667) met daarin verschillende *special effects* als ‘verzinkluiken’ om gestalten te laten verdwijnen of juist uit het niets te laten opstijgen, maar ook het gebruik van katrollen om mensen en goden door de lucht te doen vliegen. ‘Het zien gaat voor ’t zeggen’, schrijft Vos in het voorwoord bij dit stuk, een uitspraak die vaak is aangehaald om zijn voorliefde voor de kracht van het beeld, niet alleen in zijn toneelstukken maar ook in zijn gedichten, te karakteriseren.

Gezien zijn succesvol cultureel ondernemerschap *avant la lettre* is Vos voor een studie naar de artistieke en maatschappelijke profilering van zeventiende-eeuwse dichters een aantrekkelijke casus. Nina Geerdink laat in haar proefschrift *Dichters en verdiensten* verschillende boeiende aspecten van de maatschappelijke profileringsdrang van Jan Vos de revue passeren. In aansluiting bij de actuele academische belangstelling voor *career criticism* bestudeert Geerdink die aspecten in relatie tot verschillende sociale en institutionele omgevingen waarin de dichter werkzaam was. De hoofdstukken behandelen elk een van die omgevingen: de politiek, de stad, de familie, het theater, de markt en de kerk. Die verscheidenheid van perspectieven op de sociale verankering van het vroegmoderne dichterschap is meteen een van de grote kwaliteiten van dit boek. Geerdink laat niet alleen aan de hand van treffende voorbeelden uit het werk van de dichter zien hoe hij zich in verschillende sociale omgevingen geliefd probeerde te maken, ook weet ze die verschillende belangen en profileringen in relatie tot elkaar te beschrijven, waardoor een evenwichtige analyse van Vos’ strategieën als dichter ontstaat.

Jan Vos ontpopt zich bij Geerdink tot een ware sociale kameleon, die zich gemakkelijk zowel als stadspatriot, succesvol glazenmaker, verdraagzaam katholiek en niet in de laatste plaats natuurlijk als ‘theaterman’ wist te profileren. Na de zes

verkenningen volgt de onvermijdelijke vergelijking met het dichterschap van Vos' eeuwige tegenpool: Vondel. De verkenningen bieden gedetailleerde reconstructies van de wijze waarop de dichter zich tot zijn sociaaleconomische, politieke en religieuze omgeving verhield. De meeste aandacht gaat hierbij uit naar het proces van maatschappelijke en artistieke zelfprofilering en meer in het bijzonder naar de 'strategische' belangen van Vos, die Geerdink in haar inleiding plaatst tegenover 'esthetische' en 'ideologische' overwegingen (29).

Niet alleen Vos zelf probeerde de beeldvorming rond zijn persoon te sturen, ook de profileringsdrang van anderen speelde en speelt hierin een belangrijke rol: de profileringsdrang van zijn lezers wel te verstaan (in de eigen tijd niet zelden collega-dichters, in de meer recente geschiedenis vooral literatuurhistorici). De aanname dat hij geldelijke belangen zou hebben laten prevaleren boven literaire bevlogenheid is Vos regelmatig voor de voeten geworpen en heeft veel interpreten de ernst van zijn poëzie en zijn literaire opvattingen telkens weer in twijfel doen trekken. Dat Riet Schenkeveld-van der Dussen in een artikel van 2001 een aanzet gegeven heeft om zijn poëtica van het beeld als zodanig te reconstrueren – en deze dus niet meteen als het resultaat van op spektakel belust geldbejag terzijde te schuiven – mag voor de Vos-studie gerust als baanbrekend beschouwd worden. Dergelijke studies zijn weliswaar aanleiding voor Geerdink om aan te nemen dat Vos vast 'bepaalde poëtische ideeën' gehad zal hebben (211), maar echt serieus neemt ze die niet. Die poëtica stond volgens haar toch vooral ten dienste van de belangen die Vos ten opzichte van zijn opdrachtgevers te verdedigen had.

Om te begrijpen wat de reconstructie van Vos' artistieke en maatschappelijke profileringsdrang kan betekenen voor de huidige perceptie van zijn dichterschap en van zijn gedichten zelf, was het misschien goed geweest als Geerdink behalve de Vos-receptie (een bespreking die zich nu beperkt tot een korte excursie in de inleiding) ook haar eigen perspectief als lezer vaker in het onderzoek had betrokken. Het grootste probleem met de Vos-receptie is namelijk dat veel mensen met een oordeel over zijn werk veelal hebben nagelaten om dat werk ook daadwerkelijk te *lezen*. De mist van hardnekkige vooroordelen jegens zijn door persoonlijke ambities gekleurde (toneel)poëzie heeft in het verleden zelfs een klassiek-hermeneutische lezing van zijn gedichten en toneelstukken in de weg gestaan. Nu is het laten optrekken van die mist wellicht een lastige opdracht voor een studie die juist gericht is op onderzoek naar de strategische motieven van de dichter en de doorwerking daarvan in zijn werk. Een bewuste confrontatie met deze problematiek lijkt echter in een studie over Vos onvermijdelijk en het is jammer dat Geerdink hier gekozen heeft voor een omtrekkende beweging.

Gelukkig zijn er in het boek ook voldoende momenten waarop de auteur haar wat dwingende perspectief op Vos nuanceert. Dit is bijvoorbeeld het geval waar ze te spreken komt over Vos als glazenmaker, een aspect uit zijn biografie waarover nogal eens lacherig is gedaan omdat het een gemakkelijke aanleiding vormt om zijn gedichten te kunnen diskwalificeren als zijnde amateuristisch, want afkomstig van een ongeschoolde 'middenstander' met vooral geldelijke ambities. Geerdink neemt het glazenmakerschap

van Vos echter serieus en onderzoekt hoe het maken van gedichten en glas zich in zijn werk eigenlijk tot elkaar verhouden. Welke sociale groepen bediende hij met deze twee op het oog zo verschillende activiteiten en op welke manieren moest Vos die groepen in zijn profilering als glazenmaker-dichter ook discursief tevreden zien te stellen? Dit ingewikkelde talige manoeuvreren van Vos leidde bij hem tot opmerkingen over het dichterschap – bijvoorbeeld in een gedicht aan Huygens – die ten opzichte van de geadresseerde tegelijkertijd flemerig en prikkelend zijn (145). Het zijn dergelijke spanningen en schijnbare tegenstrijdigheden die we vaker bij Vos tegenkomen en die fascineren. Dat geldt ook voor de doorwerking van zijn beroepsopvattingen als glazenmaker in zijn mening over goede poëzie: de nadruk op helderheid bijvoorbeeld, maar ook het belang van het verrassingseffect en een vorm van transparantie die tegelijkertijd doorzichtig maakt en beschermt – allerlei kwaliteiten die zowel op de gedichten als op de glazen van Vos betrekking kunnen hebben (140). Hier lukt het Geerdink om de ingewikkelde verstrengeling van enthousiast, bevlogen en vooral eigenzinnig dichterschap met een extreme sociale profileringsdrang niet alleen in relatie tot elkaar maar ook tot de eigen leeservaring te beschrijven – een leesmethode die succesvol is en die smaakt naar meer.

De studie van Geerdink is een boeiende verkenning van ‘de sociale verankering van het dichterschap van Jan Vos’, zoals de ondertitel van haar studie luidt. *Dichters en verdiensten* geeft inzicht in het zelfbewust opereren van Vos als een vroegmoderne *selfmade man* en tegelijkertijd in het moeilijke evenwicht dat hij diende te bewaren tussen eigenzinnige literaire opvattingen en belangen die vooral van sociaaleconomische en maatschappelijke aard waren. Het glas waar Geerdink ons door laat kijken om Vos te zien is niet alleen transparant maar vooral veelkleurig en verrijkt onze blik op zijn persoon en op het zeventiende-eeuwse dichterschap in de Nederlandse Republiek.

Kornee van der Haven, Universiteit Gent